

Аница Антова:

Народна носија во Горна Преспа

Материјалот за овој реферат прибран е на десетодневната екскурзија која е направена през месец мај 1949 год. со студентите од етнологската група и тоа од следните лица:

Пола Поповска од с. Стела 50 год.

Денка Ивановска од с. Лескоец 70 год.

Василка Несторица од с. Мурленци 57 год.

Браса Гунеска од с. Долно Перово 66 год.

Браса Вангелова од с. Дрвени 73 год.

Мара Попова од с. Маре двор 90 год.

Трифун Андоновски од с. Маре двор 83 год.

Освен од овие лица прибрали се сведенија и од други лица и нивните податоци се истоветни со податоците на посочените лица.

Прилог: 4 скици, 2 фотографии и една анкетна карта од носењата во Горна Преспа.

НАРОДНА НОСИЈА ВО ПРЕСПА

Народната носија наред со другите културни пројави исто така е со документарна стојност.

Народната носија во народот по својот убав изглед и богата украса е еден од најмоќните показатели на високиот художествени похват и усет на нашиот народ. Украсата со разни убави везови, ткаеници и плетива пред сè се доказателство за естетско чувство. Исто така украсата на носијата ја покажува и големата способност на нашиот народ со кој тој ги задоволува своите естетски барања. Со оглед на тоа носијата се покажува како еден од најзначајните фактори во кој народот се пројавува како целосен мајстор-художник кој ја прилага својата способност за задоволување на сопствениот си вкус и за постигање на што поголема убавина во своето обликло.

Поред сите овие естетски осеќања и способности на нашиот народ, во формирањето изработувањето и украсата на носијата како важен фактор се јавува природата и економијата на крајот, како и важните историски моменти.

Така ресенскиот крај како еден од доста богатите краеве, целиот обраснал во убаво зеленилади овоштија од една страна, заобиколен со бистрите води на Преспанско езеро од друга страна, чие население претежно се бави со земјоделие, риболовство и стајарство, има формирана своја носија врху чие формирање има отпечаток природата и економијата на овој богат крај како и наследните историски моменти во тој крај.

Најчест мотив во везовите, ткаениците и плетивата од овај крај е "ведчето"/гранче/, кое ни покажува да жената работелки ја е копирали убавата природа која ја заобиколила и стилизирајќи ја е пренела на своите кошули, бобчи, чорапи, шегуни и др.

Во овој крај сиромашните како и богатите многу пазат на пристојноста убавината и добриот изглед на својето облекло. Своето облекло преспанците со едно име го викаат рувет или промена.

Својот рувет селатите не го изработуваат совсем сами. Некој делови сами ги шијат, везат и красат, а некој им ги шијат терзии било во град Ресен каде го носат приготвениот материјал-класна или пак терзиите довогат во село каде им ги шијат шегуните, цупите, курдиите и др.

С Секој без разлика сиромав или богат пази да му е рувето. ако не нов то барем чист и закрпен.

Рувето порано слабо се крпел, но во последно врв време тоа е честа појава. Кога рувето стигне за крпење тог гај оваа работа припаѓа на жената. Мах па бил тој и совсем сам никога не се крпи, оти таа работа се рачуна да е испод машкодо достоинство. Ако нема блиски кој би му ја свршире и оваа работа тогај тој ќе појде кај соседката која ќе го закрпи со готовнос. Крпењето како и прање, о се исклучиво женска работа и можите скоро никога не ја работат.

Младите често пати по бодите сакале да се китат и да се носат по убаво од другите и тие луѓе ги викале кибарлии, но се пак претераното китење не се гледало со добро око, и шие луѓе ги викале досудуми.

Голема разлика меѓу рувето на богатите и сиромасите нема, како што нема и поголема разлика меѓу летната и зимната промена.

Женска промена - Женската промена од овој крај претрпуела много промени. Географско - економските прилики како и дрлото немирно време и востанија не идеа во прилог за одржувањето но носијата од овој крај која во своето минало е била много убава и китваста. Во главно се одбелекуват 3 фази во дегенерисувањето, ако овој збор овде може да се употреби, на носијата од овој крај.

Во првата фаза можеме да ја рачунаме женската промена од околу пред 100 год. која се состои во главно од кошула која е направена од бело дамашно ткаено платно. Крпјката на кошулата е била слична како денешната т.е. направена од стан или станок како во разни села постојат разни назви и од страните по 4 реборника или клина. На градите кошулата била отворена и дубоко до стомахот расечена. Ракавите на кошулата биле составени од цело платно и полтинче. Ракавите како и пазувите на кошулата биле богато извезени. Самата кошула на градите не се везела, а се ставале специјално извезени парчиња кои се викале "губиња". Везот на ракавите достигнувал дури изнад лактите и во везот преовладува повеку гувезлија и пуфкина боја /портокалија/. Долниот дел на кошулата е бил украсен со ојмиња и свитки. Кошулата имала 8 раба од кој 4 били работени со чикме /чикме е вид на тантела ков се

работи со игла шиетка/. Чикмето било богато изработено и широко околу 2 см. На останалите 4 раба на реборниците има работено раб-сејменска. Самата кошула не била многу долга но се пак должината и достигала до под колена.

Цупа-направена од астар памбук и алапа. Сошиена е така да меѓу астарот и алапата е ставен памбукот и после со конец воправи редови е обшнена како минташ или памуклија. Цупата е од напред со широк разрез до стомахот отворена. Предниците на цупата биле украсени со свитче и срма.

Шегун-направен од бела класна со ракави. Шегунот како и цупата не ја шиеле сами жените, а терзи. После сошувувањето шегунот се го краселе сами жените на пазувите и на ракавите. Красењето на ракавите во главно се сеставело во оделно приготвени навезени парчиња кои се викале "прчалки" и кои се ставале на ракавите од кога тие бидат завтарени. Красењето на предниците исто е со посебно везено парче и после украсено уште со дрвена чоја, бикмиња, гајтани и др. Од назад шегунот има "китчиња" кои се спуштат од двете рамиња надолу. Тоа се у ствари дегенерисани ракави и по раано тие парчиња биле широки 2-3 см. Од доле шегунот е украсен со чоја, свитки, китои и китчиња. Кај шегунот има стан и клинови и на рабовите има рабуши кој пак од своја страна имаат стапчиња. Во шегуните од тоа време имало по 4 рабуши.

Елек-чии грб е направен од алапа памбук и астар и исто како кај цупата. Предниците се направени од црна чоја која е поставена со астар. Елекот е отворен од напред и рабовите на отворот се украсени со срма. Елекот се заклучува со две намки и две петлици на појасот.

Појас-ткаен широк околу 5 см. се опашувале околу полојната.

Борча-ткаена и украсена со дробни шарки за постарите, а за помладите искоена со срма и украсена со пулои.

Дубе-направено од црна класна. Дубето се шиеело од терзија, а после жените го краселе со бикмиња и гајтани. Дубето има 6 клина кои сочинујат 3 дупка. Орнаментите на украсата на дубето се повеќе ведчиња и то групирани повеќе. Само на едната страна на дубето има 15 ведчиња, а некога и повеќе. На другата страна исто. Дубето има и цебави околу кој пак има украса од гајтани и бикмиња. Предните рабови на дубето се обшивени со гувезли чоја и гајтани и се завратени, а во далната куше има

има пак украс од свитка и кадифе.

Характерно е за оваа фаза што во сите делови од носењата преовладува портокалијата боја. По касно оваа боја се наостава и место неја се воведуе по темна гувезлија која личи повеќе на бордо.

Како втор период од дегенерисувањето на женската и носејата може да се рачуна времето пред востанието. Тогај жените носат кошула исто како и по рано само што везот е веќе значително и по мал. На ракавите везот е околу 5-6 см додека везот на предниците совсем исчезнуе. На рабовите на предниците и затилохот останува само мал украс "кршкање". Везењето на ракавите стануе од онако и се почнуе прво со браздењето и тоа со најтемната боја црната. Браздењето овдека е само со црна боја додека по рано се браздело со разни бои. Браздењето секога иде по два пати се пушта и се повтара. После браздењето се пристапуе кон полнежот кој е со разни бои но карактерно е да сите бои се затворени така да општото впечатление е да боите се по темни. Нај чест мотив во везењето е ведчето. Во самото ведче се извезени "очињата" а на врвот на ведчето се крстињата. Работ на ракавите е убаво оплетен и тоа се вика поплита на работ. Самата кошула претрпуе некој промена. Чукмето на рабовите се смалуе, како што се смалуе и должината на кошулата која достига сега до колена. Бидејќи кошуната е доста кратка жените од доле облечувале гашти со долги ногавици чии краеве биле украсени со ојмиња и басма. Гаштите на ногите се местеле така да и при одење украсениот дел од ногавиците се гредал. На градите на место на везот се јавуе гушник кадиџен или свилен украсен со ојмиња, свитки и пердуфи.

Шегунот претрпуе некој ~~промена~~ некој измени. Парчињата кои висеа од рамињата исчезнујат. Изчезнуе и богатиот вез од предниците и се заменуе со алаца или чоја. Везените прчалки од ракавите ги заменуе по проста украса "китои". Долниот дел на шегунот ја изгубие убавата украса од нерацаста боја и ја заменуе со друга по мала но во позатворен тон. Се смалуваат и рабушите и сега места на 4 раба останујат рабуши на само на 2 раба кои имат пак по 4-5 стапчиња.

Појасот веќе не е ткаен црвен но црн плетен долг околу 20 м.

Характерно е за оваа епоха што тонот на боите е по затворен од портокалија провога кон позатворено црвено до бордо. Оделните промени од носејата ја губат богатата украса и се заменуе со по проста и по мала.

да руветот-промената за секој ден била по стара и износена. Обично износената прамена за празнични денови станувала за секој ден така да голема разлика меѓу празничната и секојдневната промена нема.

Празничната промена се дополнуе уште и со накитот. Така на градите се ставале "гендар" направен од турски грофчиња. На куковите протнати на појасот ставале сребрени токи. На градите ставале уште и "копец" со три синдира и на крај "гугутче". Копецот се ставал на градите, а гугутчето на рамото. На градите ставале и "кордон" направен од турска меџудија на синдир. На положната носеле сребрни парти, големи повеќе во листовидна форма.

Во извапредно празнични денови за постигнување на што по убава форма и за добивање на што по добар изглед жените облечувале и по две дубиња. Околу вратот пуштено по рабовите на дубето се ставало свилено шалче кое го купувале во Град Ресен. На појасот под партите се ставало исто такво свилено шалче и под него убаво свилена шамија.

Невестата или како тамо викат "нестата" на ден на свадбата облечува совсем нов рувет специјално приготвен за тој ден. Нестата како на денот на свадбата така и извесно време после тоа носи по две дубиња. На појасот нестата носи по три шамии бела, црна и црвена и над нив убави сребрени парти. Нестата за прв пат на денот на свадбата во својата коса уплетува прале и во него русумен и таблаанка. На главата ставале уште и сокај целиот извезен чии крај е направен како јагулка-капулача. Над сокајот се ставала убаво морна шамија-кепе украсена со ојмиња чии краеве само се забрлат назад. Над се ова се става венец исплетен од разни цвеќа така да преставува читаво бавча на главата на невестата. Венецот се правел од лозница и во него уплетен босилок, дунџуле и др. Под венецот спуштен над лицето бил превезот-танка, свилена, провидна, црвена шамија кој невестата го носи три дена. Главата освен тоа била украсена и со много накит како пилчиња, петлиња, шипчиња, решмиња и др. На ногите обувале убаво изшарани чорани и кондури врзани цигети, кои невестата ги носи и после свадбата. Нестата уште носи и опрегач кој е мала тесно исткаена skutа изшарана со разни цари. На рабовите на опрегачот имало долги кивчиња во разни бои.

Девојачката премена се разликувала од таа на жените што момите-чуните наги везеле ракавите на своите кошули, а се задоволевале само со мал у крас на рабовите на ракавите. Шегуните на чуните биле први со долги ракави. Грбот и предниите на шегунот биле од шајак, а ракавите како кај чуната, од алаца. Место ткаена бобчи носела бобчалаци шарени од платно, а во празник од кадифе или свила. Чуните во овајата коса не уплетувале туко приле.

Денешна носија - Турското робство, долгото немирно време и честите размирици и востанија много влијаела на измената на женската носија од овој крај. По тоа време народот под влијание на разните историски моменти, ги напуштала старите навики и обичаи за облечувањето затоа што тоа го бараа и наложува самите прилики. Подоцна кога настанала по мирни времиња немаше потреба да се обновува старото. Новото време како да идоше во прилог на оваа така да младите генерации во желанието за нов и поудобен живот лесно раскинуваа со старите традиции.

Така да востанието кое настанува во 1903 год. и долгиот период од немирно време после него, внесуваат големи промени како во женската така и во машката носија.

Сега женската носија во главно се состои од кошула која е слична со поранешната само што знатно се стеснува и изгубува два клина од страните. Чикмето на рабовете толку се смалкува да едвам се познава. Ракавите го губат везот и полтинчето така да сега се не составени од едно платно кое е така тесно да се прилева уз раката. Самата кошула е многу куса така да едвам дасстига до колена. Под кошулата се носи плетена ванела чии ракави се долги така да се гледат испод завратените ракави од кошулата. Често во летно време место цела ванела плетат само ракавичиња кои ги стават на рацете. Ванелата често нати е бела но може да биде и во други бои.

Чуната си останува скоро иста само што отворот од напред се зголеми така да сега целиот стамах е надвор.

Шегунот место во бела боја се јавува како црн и тоа без ракави и сноробез никакви украси отворот на грбот на шегунот знатно се зголеми така да станува исто како кај чуната. Бобчите постепено се губат и на нивно место се јавуваат бобчалаци од алаца за сејој ден или од свила и кадифе за празници. Бобчалачите се во иста форма како и бобчите и се опашуваат во должина. Бобчите или бобчалачите се опашуваат пак под стамах. На ногите облечуваат зиме вулени чорапи илти скоро со илти шарени и конци на сам ги чуваат

јат, а лете калци исто повеќе црки и ишле боси.

Косата ја мешаат со патец на среде и од над едно приле. Се забрадуват со шамија чии краеве се противат под гуша и се врзуват назад. Напред шамијата се става така да провога над брадата, а по некога ја покрива и устата.

Во работен ден ретко може да се види жена со шегун. Повеќе идат по цупи која им служи како шегун. Шегунот е сега повеќе празнична премена.

Кога малат жените место ракави од кошула носат цупи со долги ракави. Исто така носат и црн гушник и црна шамија на главата.

Интересно е да девојчињата-цупите во работен ден се забрадуват така да шамијата ја пуштат над челото скоро до очите. Од доле шамијата ја покрива брадата и устата така да се гледат само очите и носот. На прашањето ми, зашто се забрадуват така одговорива ми да така се пазат од сонцето, но не верувам да тоа е главната причина затоа што тие така се забрадуват и навечер кога нема сонце.

Жените од овој грај многу пазат на добриот изглед на целата си Фигера. Слаба жена нерадо се гледа, а особено жена со танок стрек. Затоа жени кои не се природно дебели надокнадуват тоа со нарочно приготвени потпуки. На положната ставале перниче а под него газарник исто пополнието перниче. Со тоа тие добивале фигура која била според нивниот вкус убава.

За денешната носија не може да се рече да е убава. Без никакви украси со дубокот отвор до под стомах, до појасот и бовната до под стамах одават впечатление на стално свечани и неприбрани. На прашањето ми зашто се опашуват под стомахот а не на положната одговорива ми да се опашуват така, оти така им личи. Јас мислам да тоа е дошло како начин кој би ги заштитил жените при дигањето на тешини.

Машка носија - Старата носија денеска е севсеп загубена. Старинската носија денеска скоро не може да се види. Единствен човек кого сретнав да носи уште старинска промена беше дедо Гудо-Трибун Андоновски од Царев двор, но и неговата промена беше така искината да ни од далеку не можеше да се разбере каква е кога е нова. Старинската носија во Преспа живи како спомен и тоа кај постарите луѓе. На барањата ми да ми покажат барем некој дел од старинската промена добивав секога одговор да немаат, да не

се тка снате и друго.

Машкиот рувет се состои од кошула која е од бело домашно платно. Затиловот и предниците порано ги везеле но по касно тоа се изостава.

Над кошулата облечунаве елек кој бил од класна уметност украсен со гајтани. Елекот бил без ракави.

Вериге исто од волнена класна без ракави црно и украсено со гајтани.

Кусале со ракави од црна или сива класна. По рано кусалињата биле со долги ракави кои биле обточени и завратени како капачиња.

Курдија од бела класна долга до под колена. Курдијата ја шиел терзија. Доле курдијата била широка и со много клин нави сошнена. Секој клин бил после обточен со гајтан. По ширината на курдијата се познаваа и волата на човекот кон облечувањето. По кибарките и меракките правеле курди со повеќе дупци. По касно после востанието курдите се именуваат и се јавујат како црни.

Мажите носеле исто така и гапти направени од бело домашно платно, а изнад нив бечви кои се врзувале со гајник кој бил многу убаво извезен.

На положната се опашувале со појас кој бил по рано далт, црн и плетен како кај жените а подоцна црвен, ткаен широк една педа.

На појасот освен тоа ставале по младите и токи по 2-3 кои биле слични како тие кај жените само биле поголеми. На градите си ставале и саати со долги кустеци. Разбира се овој накит препагал на побогатите кои биле во состојание да го купат овој скап украс.

Зимно време кога било ладно за да се заштитат од студот над сите алишта облечувале гуња од класна сива долга до пети. Истата гуња имала и јагулка која ја штити главата од студот. На ногите ставале "објала" направени од класна со кој ги завиткувале ногите. На положната преко појасот носеле "сидар" и во него закачен пиштољ и везмиња.

Глава-Мажките деца носеле кратка коса која почнувала да ја сечат после првата година. Во овој крај се наметнати да се носело перчин или булка во старо време пред востанието. Но после перчините почнујат да се сечат и оние кој ги носеле уште се рачунале како по прости или по будали. Пред востанието

маките носеле долга коса да под уши која после пачнале да ја сечат. Како особен украс на маките се рачунале долги и густы мустаци. Мустаците ги пуштале слободно да радтат така големи да дури ги завратувалу зад уши. Има случаи да лугето се колнеле во своите мустаци. Косе во тој крај било срамото и на такви луѓе се гледале со смалораженге.

На главата маките ставале бесови со долги пискули, а после кога албанците навлезујат во овој крај и тоа бели, морни и црвени. Но кечињата се познавало кон која нација припаѓал човекот кај го носи. Белите кечиња биле еднака на албанците а морните и црвените на турците. По доцна се изостават кечињата и бесовите и се носат шапчиња при везени со жолто, црвено и др. Шапчињата ги купувале во Ресен.

Долга брада ретко се носела. Обично брадата е се пушта да расте кога се жали и тоа обично шест недели. Иначе многу ретко може да се види некој старец со подолга брада. Брадата не се бричи во петок и во поголеми празници оти не чини. Момчињата не се бричат додека не се оженат оти е срамота момче да се бричи.

На ногите облечували чораби плетени парени за помладите на два шара, а за постарите на еден или пак чорабите им биле козинени. Носеле и опинци од пресна свинска или говедска кожа или косек кој си ги правеле сами, а во правинци носеле кондури.

Денешната машка носија е совсем едноставна. Машкиот рубет сега совсем се разликува од тој кој бил порано.

Маките сега носат панталони или шалвари од класна сива или кафјава. Кошула била платнена без никакви украси. Палто исто како и панталоните скроена како и градските палта. На ногите носат чораби повеќе црни без украса и опинци во работни денови, а кондури какви ги купуват во град.

Носија за момчиња.

Деца во Преспа се викаат сите момчиња додека не се оженат. Дечјата носија се состои во кошула од бело или платно везено на ракавите и на затилокот. Елек направен од црна или црвена класна долг до под појас. Појас ткаен црвен бечви исто како кај маките кој се врзуват со тајник кој е овдека многу убаво извезан. На ногите обувале чораби на два шара и опинци направени од говедска кожа или косек исто

оцинии направени од убава кожа слична на фон.

Сосем малита деца и женските и машките носеле долга кошула и антерииче црно направено исто како цупата. Се опашуваа ле со појавче црвено ткаено. Машките деца ишле сосем гологлави, а женските се забрадувале со памиче црвено или бело.

За денешната носија во Преспа не може да се рече да е убава. Како женската така и машката не се украсени со никакви украси нити везови кое е прави носијата уште по проста и едноставна.

Денеска пак после ослободувањето почнуе од по младите да се на пушта и оваа носија. Распаѓањето на куќните задруги, денешниот начин на живот допренесујат да се носијата е совсем напушта и заменуе са градска така да е честа појава да се видат жени облечени во фустани.

А. Антова
студент-етнолог

С. др 1. Ровуца

252/15

252/16

Co. Op. 2

Alto ayu

252/17

Сара

Сп. 3.

Бодра

Cy. Ob. H Nyde

252 48

